

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΠΕΡΙΟΔΙΚΗ
ΕΚΔΟΣΗ ΓΙΑ ΤΗ
ΘΡΗΣΚΕΥΤΙΚΗ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ
GJRE

Ελληνική περιοδική
έκδοση για τη
Θρησκευτική Εκπαίδευση

Greek Journal of
Religious Education

ISSN: 2623-4386.

Πληροφορίες για την έκδοση, οδηγίες για τους συγγραφείς και την υποβολή άρθρων / Publication information, instructions for authors and subscription information: <http://www.gjre.gr>

Ευκαιρίες για μάθηση και μετασχηματισμό του ρόλου του θεολόγου εκπαιδευτικού – Δέκα χρόνια επιμορφωτικών δράσεων του «Καιρού»

Απόστολος Μπάρλος – Βάσω Γώγου*

*Θεολόγοι

Βιβλιογραφική αναφορά / Reference: Μπάρλος, Α. & Γώγου, Β. (2020). Ευκαιρίες για μάθηση και μετασχηματισμό του ρόλου του θεολόγου εκπαιδευτικού – Δέκα χρόνια επιμορφωτικών δράσεων του «Καιρού». *Ελληνική Περιοδική Έκδοση για τη Θρησκευτική Εκπαίδευση / Greek Journal of Religious Education*, 3(1), 143-146.

Όλες οι απόψεις και οι ιδέες που εκφράζονται στην έκδοση είναι απόψεις και ιδέες των συγγραφέων και όχι του εκδότη (Πανελλήνιος Θεολογικός Σύνδεσμος ΚΑΙΡΟΣ-για την αναβάθμιση της θρησκευτικής εκπαίδευσης). / The opinions and views expressed in this publication are the opinions and views of the authors and not of the publisher (KAIROS - Greek Theological Association for the improvement of the Religious Education).

Το άρθρο μπορεί να χρησιμοποιηθεί για έρευνα, διδασκαλία και ιδιωτική μελέτη. Απαγορεύεται ρητά η αναπαραγωγή, η αναδιανομή, η πώληση, η εκμετάλλευση ή η διανομή του άρθρου, μέρους ή όλου, σε οποιαδήποτε μορφή και σε οποιονδήποτε. / This article may be used for research, teaching, and private study purposes. Any substantial or systematic reproduction, redistribution, reselling, licensing or distribution in any form to anyone is forbidden.

— ΑΚΟΛΟΥΘΕΙ ΤΟ ΠΛΗΡΕΣ ΚΕΙΜΕΝΟ —
— FOLLOWS THE FULL TEXT OF THE ARTICLE —

Ευκαιρίες για μάθηση και μετασχηματισμό του ρόλου του θεολόγου εκπαιδευτικού – Δέκα χρόνια επιμορφωτικών δράσεων του «Καιρού»

Απόστολος Μπάρολος – Βάσω Γώγου*
*Θεολόγοι

Πριν 10 χρόνια, τον Δεκέμβριο του 2010, στη διακήρυξη αρχών του νεοσύστατου τότε Πανελληνίου Θεολογικού Συνδέσμου «Καιρός», διαβάζαμε: «*τώρα είναι ο καιρός για την αναβάθμιση της ΘΕ στην Ελλάδα. Πιστεύουμε ότι ένα αναβαθμισμένο ΜτΘ μπορεί πράγματι να λειτουργήσει ως παράγοντας εμβάθυνσης και εμπλουτισμού της ίδιας της δημοκρατίας: ενθαρρύνοντας την κατάργηση στερεοτύπων και προκαταλήψεων, καλλιεργώντας την υπευθυνότητα και εμπνέοντας την έμπρακτη αγάπη για τον συνάνθρωπο και την κτίση. Μπορεί και πρέπει να συμβάλει το ΜτΘ, ώστε οι μαθητές να έχουν τη δυνατότητα, τη γνωστική υποδομή και την ψυχική ευρυχωρία για έναν απροκατάληπτο και εποικοδομητικό διάλογο, με αποδοχή και σεβασμό της θρησκευτικής ετερότητας, χωρίς αυτό να σημαίνει ότι απεμπολούν ή σχετικοποιούν τη δική τους -θρησκευτική ή μη- ταυτότητα*». Και λίγο πιο κάτω, στο ίδιο κείμενο, διατυπώνονταν και η πρόταση του Συνδέσμου για το μάθημα των Θρησκευτικών: «*Να διαμορφώσουμε μια νέα και λειτουργική πρόταση για το ΜτΘ, που να υπερβαίνει την τρέχουσα μεταβιβαστική και διαχειριστική αντίληψη για την εκπαίδευση. Άλλωστε, είναι πια κοινά αποδεκτό, ότι η γνώση δεν είναι μόνο προϊόν μεταβίβασης, αλλά ανακαλύπτεται και παράγεται και από τον ίδιο τον μαθητή. Επομένως, το Αναλυτικό Πρόγραμμα αλλά και τα διδακτικά βιβλία είναι ανάγκη να αποβάλουν τη λογική μιας κλειστής και προκατασκευασμένης γνώσης. Θα πρέπει να παρέχουν τη δυνατότητα για μια ουσιαστική και δυναμική αλληλεπίδραση ανάμεσα στον μαθητή, στα περιεχόμενα και στον δάσκαλο, που θα εδράζεται στην ερμηνεία, στην κριτική και στον διάλογο. Στην προοπτική αυτή, θα πρέπει να επεξεργαστούμε μια νέα καθολική προσέγγιση της γνώσης, καθώς και τη συνακόλουθη μεθοδολογία, ώστε το ΜτΘ να μην εξαντλείται στην «πληροφόρηση γύρω από» τις θρησκείες, αλλά να στοχεύει σε μια «μάθηση από» τις θρησκείες, που θα διευρύνει τον πνευματικό ορίζοντα του μαθητή*».

Την ίδια εκείνη χρονιά, το Υπουργείο Παιδείας και Θρησκευμάτων προχώρησε στην εκπόνηση Νέων Προγραμμάτων Σπουδών για όλα τα μαθήματα της υποχρεωτικής εκπαίδευσης (Δημοτικό – Γυμνάσιο) με την επωνυμία «Νέο Σχολείο». Σ' αυτό το πλαίσιο, έγινε και το Νέο Πρόγραμμα Σπουδών για το μάθημα των Θρησκευτικών. Η πρόταση λοιπόν που διατύπωσε τότε ο «Καιρός» για την αναβάθμιση του μαθήματος βρήκε πρόσφορο έδαφος να υλοποιηθεί καθώς αυτή η πρόταση αναδείκνυε τα ίδια δημιουργικά εκπαιδευτικά ανοίγματα που αναζητούσε και το «Νέο Σχολείο». Έτσι, δημιουργήθηκε ένα Νέο Πρόγραμμα για το ΜτΘ, που διέυρυνε την διδακτική οπτική

των εκπαιδευτικών καθώς, ως «Πρόγραμμα Διαδικασίας», «δίνει έμφαση στον τρόπο σκέψης των μαθητών και είναι στραμμένο στη διαδικασία της μάθησης και στις αλληλεπιδράσεις (εκπαιδευτικών – μαθητών – γνώσης) που «συμβαίνουν» στη σχολική τάξη»¹. Με το Νέο Πρόγραμμα αντιμετωπίζονταν, με εφικτές λύσεις, πολλά από τα προβλήματα με τα οποία αναμετρώνται οι θεολόγοι εκπαιδευτικοί στην τάξη τους καθώς δεν στόχευε στην «ύλη» και την αναπαραγωγή της από τους μαθητές (όπως στο παραδοσιακό Αναλυτικό Πρόγραμμα Περιεχομένων), ούτε στην αλλαγή συμπεριφοράς (σύμφωνα με το στοχοκεντρικό Πρόγραμμα Curriculum), αλλά προσανατολιζόνταν στη ριζική αναβάθμιση της μαθησιακής διαδικασίας και της σχέσης εκπαιδευτικού - ύλης - μαθητών. Επιπλέον, το νέο ΠΣ σχεδιάστηκε έτσι ώστε να αφορά όλους τους μαθητές, ανεξάρτητα από τη θρησκευτική ή μη δέσμευσή τους. Στα όρια αυτού του ΜτΘ, οι μαθητές εκπαιδεύονταν στο νηφάλιο διάλογο, γνώριζαν τον θρησκευτικά «άλλον», ευαισθητοποιούνται σε ζητήματα που φαίνεται να διχάζουν την ανθρωπότητα και κατανοούσαν κριτικά το ρόλο της θρησκείας στη σύγχρονη ζωή.

Το νέο ΠΣ ενίσχυε το ρόλο του δασκάλου ώστε να είναι «καθοδηγητικός στη μάθηση, συντονιστικός της ομάδας-τάξης, εμπυχωτικός στη μαθησιακή διαδικασία, διαμεσολαβητικός ανάμεσα στον μαθητή και τη γνώση, συμβουλευτικός - παιδαγωγικός, στοχαστικός και αναστοχαστικός σε όλη τη διαδικασία της μάθησης».²

Απαιτητικός, λοιπόν, αλλά και δημιουργικός ο ρόλος του δασκάλου έτσι όπως καθορίζονταν στο νέο ΠΣ. Η επιτυχία ή η αποτυχία των αλλαγών που προτείνονταν αποτελούσε και ευθύνη του εκπαιδευτικού που καλούνταν να εφαρμόσει στην πράξη τις παραπάνω αλλαγές. Άλλωστε, και οι έρευνες δείχνουν πόσο καταλυτικά δρα ο εκπαιδευτικός στην πραγμάτωση των αλλαγών. «Σε πρόσφατη έρευνα σε χώρες του Ο.Ο.Σ.Α. από την εταιρεία συμβούλων McKinsey με στόχο τον εντοπισμό των παραγόντων που διαδραματίζουν καθοριστικό ρόλο στην ποιότητα της Πρωτοβάθμιας και Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης προέκυψε ότι η ποιότητα της εκπαίδευσης σε μια χώρα δεν εξαρτάται ούτε από τις κρατικές δαπάνες, ούτε από το μέγεθος της τάξης, ούτε από τον «προοδευτικό» χαρακτήρα των εκπαιδευτικών μεταρρυθμίσεων, εξαρτάται από έναν και μοναδικό παράγοντα: την ποιότητα του εκπαιδευτικού προσωπικού»³.

Η ανάγκη για προσαρμογή στο νέο περιβάλλον που είχε δημιουργηθεί μετά την αλλαγή του ΠΣ επέφερε και την ανάγκη για την επιμόρφωση των εκπαιδευτικών. Σε απόλυτη αναλογία προς αυτό, η επιμόρφωση έρχεται να απαντήσει στις ανάγκες που προκύπτουν και να βοηθήσει τους εκπαιδευτικούς να προσαρμοστούν καλύτερα στη νέα πραγματικότητα. Απαιτούνται ειδικές δεξιότητες από την πλευρά των εκπαιδευτικών, που η ανάγκη οδηγεί να αντιμετωπίζονται ως αναστοχαζόμενοι επαγγελματίες και να μην οχυρώνονται πλέον στο ρόλο της γνωστικής αυθεντίας. Αυτή η αλλαγή προϋποθέτει καλλιέργεια και ενίσχυση δεξιοτήτων όπως της κριτικής σκέψης, της αυτοπαρατήρησης και της δημιουργικότητας, ώστε ο εκπαιδευτικός να «βρίσκεται σε συνεχή εγρήγορση, επιστημονική, παιδαγωγική, κοινωνική, για να είναι αποτελεσματικός»⁴.

1 ΥΠΕΠΘ – ΙΕΠ, Νέο Σχολείο, Οδηγός Εκπαιδευτικού στα Θρησκευτικά Δημοτικού – Γυμνασίου, Αθήνα 2014, σ.45

2 ΥΠΕΠΘ – ΙΕΠ, Νέο Σχολείο, Οδηγός Εκπαιδευτικού στα Θρησκευτικά Δημοτικού – Γυμνασίου, Αθήνα 2014, σ.248

3 Μ. Κουκουνάρας – Λιάγκης, Εκπαιδευτικοί εν δράσει, Εκδ. «ΓΡΗΓΟΡΗ», Αθήνα 2011, σ.36

4 Όπως παραπάνω σ. 39

Αυτή την διαπιστωμένη ανάγκη για την επιμόρφωση των θεολόγων εκπαιδευτικών αναγνώρισε και έθεσε ως προτεραιότητα ο Πανελλήνιος Θεολογικός Σύνδεσμος «Καιρός» με ποικίλες επιμορφωτικές δράσεις του κατά τη διάρκεια των δέκα χρόνων παρουσίας του στον εκπαιδευτικό κόσμο.

Πραγματοποιήθηκαν, λοιπόν, επιμορφωτικές ημερίδες και σεμινάρια με βιωματικά εργαστήρια για θεολόγους και δασκάλους για τα Νέα Προγράμματα Σπουδών και τους Φακέλους του μαθήματος. Εμπλουτιστικά λειτούργησαν και τα εργαστήρια διδακτικής μεθοδολογίας με προσομοίωση τάξης, για τη διδασκαλία θεματικής ενότητας καθώς και για το σχεδιασμό του μαθήματος και τη διδακτική μεθοδολογία. Επίσης, σημαντικό ήταν και το βιωματικό εργαστήριο στήριξης εκπαιδευτικών θεολόγων στην ψυχοσυναισθηματική προσέγγιση της εκπαιδευτικής διαδικασίας.

Επιμορφωτικές δράσεις πραγματοποίησε ο «Καιρός», εκτός από την Αθήνα, και σε άλλες πόλεις της Ελλάδας. Συγκεκριμένα, στη Θεσσαλονίκη, την Πάτρα και την Κοζάνη, πραγματοποιήθηκαν εργαστήρια σχεδιασμού και υλοποίησης των Νέων Προγραμμάτων Σπουδών καθώς και επιμορφωτικές ημερίδες και συναντήσεις για το μάθημα των Θρησκευτικών στο Νέο Λύκειο.

Επιμορφωτικά λειτούργησαν και οι τρεις Πανελλήνιες Συναντήσεις Θεολόγων του «Καιρού» που έγιναν στην Αθήνα. Η πρώτη, το 2017, με θέμα: *Ορθόδοξη Εκκλησία και ταυτότητες στο σύγχρονο κόσμο*. Η δεύτερη, το 2018, με θέμα: *Η Ορθόδοξη θεολογία μέσα στη νεωτερική πολιτική θεωρία και πράξη*. Η Τρίτη, το 2019, με θέμα: *Η Ορθόδοξη Θεολογία μεταξύ κριτικής σκέψης και ανορθολογισμού*. Τα θέματα των πανελλήνιων αυτών συναντήσεων καθόριζαν και το περιεχόμενο των βιωματικών εργαστηρίων που ακολουθούσαν τις θεωρητικές εισηγήσεις και συζητήσεις που γίνονταν στην ολομέλεια. Επομένως, οι θεωρητικές εισηγήσεις λειτούργησαν συμπληρωματικά με τα παιδαγωγικά και βιωματικά εργαστήρια. Τα συμπεράσματα των θεωρητικών εισηγήσεων και των θεολογικών συζητήσεων ενίσχυαν ανατροφοδοτικά τους εκπαιδευτικούς, ενώ, ταυτόχρονα, δινόταν η δυνατότητα, ώστε οι θεολογικές ιδέες και τα σχετικά κείμενα να μετασχηματισθούν σε διδακτικές προτάσεις που να μπορούν να εφαρμοστούν στη σχολική τάξη. Καθοριστικός στόχος όλων των επιμορφωτικών συναντήσεων ήταν τα όποια μαθησιακά οφέλη που θα αποκόμιζε ο εκπαιδευτικός να έχουν άμεση εφαρμογή και να μπορούν να ενσωματωθούν στη διδασκαλία του. Οι ευκαιρίες για μάθηση δεν δίνονταν μόνο για τον εκπαιδευτικό και τον μετασχηματισμό του μέσα από τον καινούργιο ρόλο που του απέδιδε το Νέο Πρόγραμμα. Τελικός αποδέκτης, ο ίδιος ο μαθητής ο οποίος καλούνταν να λειτουργήσει ως ένα κριτικά και δημιουργικά σκεπτόμενο άτομο που να μπορεί να αναλαμβάνει την ευθύνη του εαυτού του και του κοινωνικού πλαισίου του. Οι εκπαιδευτικοί, λοιπόν, είχαν την ευκαιρία να εκφράσουν και να ανταλλάξουν προσωπικές απόψεις με σκοπό, αφ' ενός την ανάπτυξη του θεολογικού και διεπιστημονικού διαλόγου και αφ' ετέρου την παιδαγωγική προσέγγιση της θεολογικής γνώσης. Ταυτόχρονα, αναζητούσαν τρόπους και αναδείκνυαν κριτήρια για το περιεχόμενο του μαθήματος αλλά, και για μεθόδους, στρατηγικές και τεχνικές διδασκαλίας.

Επειδή ο υψηλός βαθμός αυτονομίας και ενεργοποίησης μπορεί να αποδώσει μεγαλύτερα μαθησιακά οφέλη, σύμφωνα με τις βασικές αρχές της εκπαίδευσης ενηλίκων, ο σχεδιασμός και η υλοποίηση των επιμορφωτικών εργαστηρίων έγινε

από εκπαιδευτικούς που δίνουν την καθημερινή τους μάχη μέσα στην τάξη, και γι' αυτό είχαν την ευαισθησία να εμπλέξουν τους επιμορφούμενους εκπαιδευτικούς σε συγκεκριμένες διδακτικές, αλληλεπιδραστικές και αναστοχαστικές δραστηριότητες. Γι' αυτό, και στα περισσότερα εργαστήρια, έγινε εφαρμογή της ομαδοσυνεργατικής μεθόδου και των βιωματικών τεχνικών καθώς και τεχνικών του εκπαιδευτικού δράματος. Επίσης, η αξιοποίηση της τέχνης και η χρήση πολυτροπικών κειμένων συνέβαλαν όχι μόνο στη γνωστική και διανοητική ενεργοποίηση του εκπαιδευτικού, αλλά και στην συναισθηματική και ολιστική εμπλοκή του στις διαδικασίες. Το ίδιο το Νέο Πρόγραμμα, άλλωστε, στηρίζονταν στο «πως» της μάθησης και άρα σε τεχνικές διδασκαλίας που ενθαρρύνουν την αυτενέργεια και τη δημιουργικότητα συμβάλλοντας στον ανοιχτό διάλογο και την ουσιαστική επικοινωνία μέσα στην σχολική τάξη, πέρα από «έτοιμες» απαντήσεις και στερεοτυπικές συμπεριφορές.

Σε όλες τις επιμορφωτικές δράσεις που οργάνωσε ο «Καιρός», οι εκπαιδευτικοί φανέρωναν θετική στάση απέναντι στο έργο τους και αναπτυγμένη τη διάθεσή τους για αυτοβελτίωση. Κυρίως, όμως, διέθεταν προσωπική δέσμευση στο να κατακτήσουν τις γνώσεις και τις δεξιότητες που απαιτούνται για να υπηρετήσουν τους στόχους που το Νέο Πρόγραμμα έθετε. Στον ενθουσιασμό των εκπαιδευτικών που με ζέση συμμετείχαν στις επιμορφώσεις, δεν έπαιξαν ρόλο μόνον οι πιο πάνω προσωπικές ιδιότητες, αλλά και το ίδιο το Νέο Πρόγραμμα που ευνοούσε τον πειραματισμό, την καινοτομία αλλά και την κουλτούρα της συνεργασίας μεταξύ των εκπαιδευτικών. Με μεράκι και έμπνευση, οι εκπαιδευτικοί σχεδίασαν, υλοποίησαν και παρακολούθησαν προγράμματα επιμόρφωσης, ανταλλάσσοντας ιδέες και δημιουργικότητα και κυρίως το κοινό ενδιαφέρον και τη φροντίδα για ένα μάθημα που θα μπορούσε να δώσει αναζωογονητική πνοή στο σημερινό σχολείο.

Σήμερα, όμως, βρισκόμαστε μπροστά σε καινούργια δεδομένα. Το Νέο Πρόγραμμα Σπουδών έχει αποσυρθεί και είμαστε σε αναμονή καινούργιων προγραμμάτων για το μάθημα των Θρησκευτικών με ό,τι αυτά θα επιφέρουν. Ωστόσο, η ανάγκη να ανανεώνονται διαρκώς οι γνώσεις και οι δεξιότητες των εκπαιδευτικών καθιστά απαραίτητη την επιμόρφωση και ανεξάντλητη τη θεματική της, αλλά και τους τρόπους εφαρμογής της.

Η δεκαετία αυτή, μεστή από παραγωγή και εμπειρία, άνοιξε νέους ορίζοντες και προοπτικές σε πολλούς θεολόγους εκπαιδευτικούς, απελευθέρωσε το δυναμικό τους, κινητοποίησε, καλλιέργησε και διαφοροποίησε τον τρόπο που βλέπουν το μάθημα των Θρησκευτικών, αλλά και το ρόλο τους στην τάξη. Όλη αυτή η δυναμική που αναπτύχθηκε λειτουργεί ως μαγιά που ζυμώνει το φύραμα. Αυτή η παρακαταθήκη, λοιπόν, δεν πρόκειται να χαθεί. Παραμένει και συνεχίζει να λειτουργεί, αξιοποιώντας όσα σημαντικά βήματα έχουν γίνει, φέροντας, ωστόσο, στο προσκήνιο την ευθύνη όλων μας, και ιδιαίτερα του Πανελληνίου Θεολογικού Συνδέσμου «Καιρός», να συνεχίζει να οργανώνει και να υλοποιεί τις πολύτιμες και ουσιαστικές επιμορφωτικές του δράσεις. Όσο πιο πολύ θα διευρύνεται ο κύκλος των επιμορφωμένων και διαφοροποιημένων θεολόγων εκπαιδευτικών, τόσο περισσότερο θα αναδεικνύεται η ανάγκη και το αίτημα για Προγράμματα Σπουδών που θα κατευθύνουν σε ένα θρησκευτικό μάθημα ικανό να απαντάει στο σημερινό μαθητή και στα ζητήματα των καιρών.